

KVALITET UDŽBENIKA NA KOSOVU

KVALITET UDŽBENIKA NA KOSOVU

Kvalitet udžbenika na Kosovu

Izradi i pripremi ovog izveštaja su doprineli:

Lindita Boshtrakaj, Ema Rraci, Kushtrim Bajrami

April 2019

Priština

Objavljeno od strane projekta „Kosovska mreža za obrazovanje i zapošljavanje - KEEN”

Za više informacija pogledajte: www.keen-ks.net

Design: *envinion*.

Ovaj izveštaj je pripremljen uz podršku projekta "Kosovska mreža za obrazovanje i zapošljavanje - KEEN", koji finansira Evropska unija i kojim rukovodi Kancelarija Evropske unije na Kosovu. Ovaj projekat realizuje Kosovski obrazovni centar (KEC) u saradnji sa Agencijom za promociju zapošljavanja (APPK), Balkan Sunflowers Kosovo (BSFK), Akademijom za obuku i tehničku pomoć (ATTA) i SPARK Stichtingom. Sadržaj ove publikacije neće se razmatrati na bilo koji način kao odraz pozicija Evropske unije.

Sadržaj

LISTA SKRAĆENICA	6
1. SAŽETI PREGLED.....	7
2. UVOD	8
3. PRAVNI OKVIR ZA IZRADU, EVALUACIJU, ODOBRAVANJE I OBJAVLJIVANJE UDŽBENIKA.....	13
4. MEHANIZMI I PROCEDURE ZA IZRADU I EVALUACIJU UDŽBENIKA	17
5. KVALITET UDŽBENIKA U PREDUNIVERZITETSKOM OBRAZOVANJU	18
5.1. Procena/evaluacija sadržaja udžbenika	20
5.2. Evaluacija didaktičko-metodoloških aspekata	22
5.3. Procena jezika, strukture i organizacije sadržaja	23
5.4. Procena izgleda stranica i ilustracija.....	24
6. ZAKLJUČCI I PREPORUKE	26
ANEKSI.....	29
Aneks 1: Lista pregledanih dokumenata	29
Aneks 2: Lista intervjuisanih zvaničnika/eksperata	31
Aneks 3: Lista nastavnog kadra koji su učestvovali u fokus grupama.....	32
Aneks 4: Sažetak diskusija iz fokus grupa	34
Aneks 5: Upitnik za evaluaciju udžbenika, realizovan sa nastavnicima koji učestvuju u fokus grupama.....	46

Lista skraćénica

MONT	Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije
KPI	Kosovski pedagoški institut
USŠ	Upravni savet škole
SEŠPT	Savet eksperata za školske programe i tekstove

1. Sažeti pregled

Studija analizira pravni okvir i institucionalne mehanizme za evaluaciju i objavljivanje udžbenika i školskih tekstova koji se trenutno koriste, iz perspektive njihove usklađenosti sa zahtevima Okvira nastavnog programa za pred-univerzitetsko obrazovanje. Pored analize udžbenika, cilj je da se identifikuju mogući nedostaci u pravnom okviru i aktuelni procesi pripreme, evaluacije, objavljivanja i distribucije udžbenika. Na osnovu toga nude se preporuke za poboljšanje sistema kako bi se povećao kvalitet udžbenika i drugih nastavnih materijala.

U tu svrhu, studija kombinuje primarno istraživanje sprovedeno u obliku intervjua i fokus grupa sa analizom dokumentacije. Analiza dokumentacije uključuje važeće zakonodavstvo, relevantne politike i propise MONT-a za izradu, evaluaciju i objavljivanje udžbenika, nastavnih planova i programa i izveštaja o istraživanjima u ovoj oblasti.

Radi boljeg razumevanja procesa izrade i evaluacije novih udžbenika i pristupa MONT-a ovom procesu, obavljani su intervjui sa visokim zvaničnicima relevantnih odeljenja u MONT-u i PIK-u, članovima Saveta eksperata za školske programe i tekstove kao i eksperti za obrazovanje angažovani da podrže MONT u ovim procesima¹.

Glavni nedostaci u regulatornom okviru u okviru kojeg se izrađuju i obrađuju novi udžbenici uključuju:

- Nedostatak kompatibilnosti između dokumenata koji regulišu proces izrade, evaluacije i odobravanja udžbenika i nastavnih materijala;
- Nedostaci u rešavanju osnovnih aspekata koji regulišu ove procese i brojne proceduralne nesigurnosti;
- Izbegavanje važnih mera u procesu pripreme za izradu novih tekstova i u procesu njihove evaluacije;
- Nedostatak konsolidacije mehanizama za kontinuirano prikupljanje podataka iz škola/opština u pogledu kvaliteta udžbenika.

Sa namerom da se identifikuju glavni nedostaci koji karakterišu većinu tekstova koji se trenutno koriste, studija takođe analizira udžbenike.

Analiza udžbenika je uglavnom realizovana kroz fokus grupe sa nastavnicima. U tom smislu, 41 nastavnik sa osnovnog nivoa, nižeg srednjeg i višeg srednjeg nivoa/gimnazija² iz 11 različitih opština³ su izrazili svoje

1 Vidi Aneks 2: Lista intervjuisanih zvaničnika/eksperata.

2 Vidi Aneks 3: Lista učesnika u fokus grupama.

3 Priština, Gnjilane, Prizren, Orahovac, Vitina, Istok, Đakovica, Kosovo Polje, Vučitrn, Lipljan i Obilić.

viđenje kvaliteta udžbenika i nastavnih materijala koji se trenutno koriste. Za potvrdu podataka iz fokus grupa, sažetak diskusija nakon svakog sastanka se deli sa učesnicima kako bi se osiguralo da je njihov doprinos uključen⁴.

Glavni problemi nastavnika u pogledu kvaliteta udžbenika su⁵:

- Preopterećenje (sa temama, tekstom, činjenicama, formulama);
- Sadržaj netačnih činjenica i dobro definisanih koncepata;
- Nedostatak ravnoteže u širini i dubini obrade tema;
- Nedostatak više perspektiva u radu sa temama;
- Neadekvatno i konzistentno strukturiranje sadržaja;
- Nedostatak upućivanja na dodatna sredstva za dodatne informacije;
- Nepoštovanje kognitivnog nivoa učenika;
- Nedostatak povezanosti / mogućnosti da se povežu sa osnovnim informacijama i iskustvom učenika;
- Nedostatak korelacije među predmetima;
- Nedostatak očekivanih rezultata na početku svake nastavne jedinice / teme i kriterijuma uspeha na kraju svake nastavne jedinice;
- Nemogućnost fleksibilnog korišćenja teksta, u skladu sa različitim sposobnostima i stilovima učenja;
- Fokusiranje na informacije/činjenice i reprodukciju;
- Neadekvatne, nefunkcionalne i neatraktivne ilustracije za učenike.

Polazeći od ovoga, ali i iz drugih studija koje se bave udžbenicima, trebalo bi preispitati standarde i pokazatelje za procenu udžbenika, osiguravajući da pomenuti nedostaci dobiju odgovarajuću pažnju⁶. Priprema odgovarajućih vodiča za izdavače/autore udžbenika i planiranje programa obuke za njih je takođe neophodno.

Sa druge strane, institucionalni i regulatorni okvir za izradu, evaluaciju, odobravanje i objavljivanje udžbenika treba dopuniti i uskladiti kako bi bio u funkciji povećanja kvaliteta udžbenika. Obzirom da bi trebalo ojačati koordinaciju između administrativnih, obrazovnih i tehničkih tela kako bi se postojeći resursi efikasno i efektivno koristili za poboljšanje dizajna, pripreme, izrade i distribucije udžbenika i drugih nastavnih materijala.

---

4 Vidi Aneks 4: Pregled diskusija fokus grupa.

5 Na dole navedenoj listi nalaze se samo nedostaci za koje je zabrinutost izrazilo preko 90% nastavnika.

6 Diskriminatorški jezik u udžbenicima - Analiza udžbenika za srednju školu, YIHR, Priština, 2017.

Problemi i nedostaci školskih udžbenika - analiza udžbenika niže srednje škole na Kosovu (VI, VII, VIII, IX razred), BIRN, Priština, 2010.

2. Uvod

Uz Okvir nastavnog plana i programa za pred-univerzitetsko obrazovanje, MONT je posvećen pristupu koji se zasniva na kompetencijama, to jest, pristupu koji je orijentisan na očekivane rezultate koje treba da postignu svi učenici u različitim periodima školovanja. Kako bi se osigurala koherentnost i doslednost procesa implementacije ovog pristupa, Okvirni nastavni program postavlja pet osnovnih principa koji trebaju voditi celi proces implementacije reforme nastavnog plana i programa. Kao takvi, ovi principi takođe treba da vode proces pripreme i odobravanja udžbenika i drugih nastavnih materijala.

U nastavku su opisane glavne implikacije principa nastavnog programa u pripremi, evaluaciji i procedurama odabira udžbenika:

- ▶ **Inkluzija (sveobuhvatnost)**, odnosi se na pravo svakog deteta i mlade osobe na jednako uključivanje u kvalitetno obrazovanje. Na osnovu ovog principa, udžbenik treba da omogući uključivanje/interakciju sa svakim učenicom, doprinoseći potpunoj realizaciji potencijala svakog pojedinca. Imajući to u vidu, glavni sadržaj teksta za svaku temu treba da bude „osnovni sadržaj“, dostupan svakom učeniku, dok bi didaktički uređaji trebali usmeriti učenike na dodatne resurse u skladu sa njihovim interesom i individualnim kapacitetom. Dakle, sadržaj bi trebao biti samo-dovoljan kako bi se omogućili ishodi učenja, ali bez prekomernih informacija, koje nisu neophodne za apsorpciju predmeta. Sadržaj, pre svega, treba da bude obezbeđen kao sredstvo za postizanje ishoda učenja, a ne kao cilj sam po sebi. Da bi se ohrabrilo nezavisno dopunsko čitanje od strane učenika, spisak preporučenih resursa treba postaviti na kraju svake teme.
- ▶ **Razvoj kompetencija (veština)**, podrazumeva merljivo postizanje znanja, veština, stavova i vrednosti koje društvo smatra neophodnim za sve građane Kosova. U sistemu nastavnog programa, ključne kompetencije se razlože kroz ishode učenja koje postepeno i kontinuirano postižu svi učenici tokom pred-univerzitetskog obrazovanja, odnosno do završetka 12. razreda. Na osnovu toga, svaki udžbenik (i svaki detalj u tekstu), pored doprinosa ostvarenju ishoda učenja predviđenih za predmet i relevantnu oblast, takođe treba da bude u funkciji razvoja glavnih kompetencija definisanih u Okviru kurikuluma na Kosovu. U tom kontekstu, svaki udžbenik mora prvo doprineti podsticanju prirodne radoznalosti učenika, razvoju kritičkog razmišljanja i kreativnosti, sposobnosti samostalnog učenja i razvoju visokih intelektualnih veština kako bi nastavili sa drugim veštinama koje mogu biti više u fokusu jednog ili drugog predmeta/oblasti nastavnog programa. Posebnu pažnju u ovom kontekstu, pored adekvatnog sadržaja teksta i

didaktičkog aparata, treba posvetiti i preuzimanju prekomernog sadržaja kako bi nastavnici imali dovoljno vremena da koriste relevantne teme u funkciji razvoja kompetencija i postizanja ishoda učenja⁷

▶ **Integrirano predavanje i učenje**, podrazumeva potpuno učenje koje odražava međusobne veze i međuzavisnosti prirode i sveta koje je čovek stvorio sa znanjem i informacijama koje imamo o njima. Vođeni ovim principom, udžbenici bi trebali omogućiti:

- značajna interakcija učenja sa životom, kroz nastavne sadržaje koji odražavaju, društvene i ekološke preokupacije kao i učenika u školama i šire;
- povezivanje sa preliminarnim informacijama učenika, organizovanje i integrisanje novog sadržaja sa prethodnim informacijama, razmišljanje o stvarima koje se uče i prenošenje znanja u nove kontekste;
- korišćenje alata, situacija i resursa za realizaciju procesa učenja;
- primena znanja i korišćenje određenih veština, stavova i vrednosti u kontekstu rešavanja praktičnih i stvarnih problema svakodnevnog života;
- primena znanja i korišćenje određenih veština, stavova i vrednosti u kontekstu rešavanja praktičnih i stvarnih problema svakodnevnog života;
- povezanost između predmeta i oblasti kurikuluma u funkciji sveobuhvatnog i višestrukog procesa koji naglašava povezanost različitih aspekata procesa učenja koji se rešavaju u različitim oblastima nastavnog plana i programa;

▶ **Autonomija i fleksibilnost na nivou škole**, omogućava školi da izgradi svoj profil u najboljem interesu svojih učenika i lokalitet u kojem deluje, u skladu sa specifičnim uslovima nastavnog osoblja i njegove infrastrukture i u okviru regulatornog okvira odlučio MONT. U odnosu na udžbenike, ovaj princip omogućava školama da odaberu udžbenike i materijale u skladu sa obrazovnim potrebama svojih učenika, udžbenicima i drugim nastavnim materijalima odobrenim od strane MONT-a, potrebama nastavnog osoblja i zajednica u kojoj škola radi. Pored toga, struktura nastavnih jedinica u okviru udžbenika treba da omogućiti fleksibilno korišćenje, organizovano u nezavisne delove (sa fleksibilnim mogućnostima povezivanja koje odgovaraju specifičnostima zajednice u školama i potrebama učenika). Na primer, osnovni deo koji je neophodan za postizanje ishoda učenja treba da funkcioniše nezavisno od komplementarnog dela koji nastavnik može fleksibilno da iskoristi.

▶ **Odgovornost**, podrazumeva da proces decentralizacije obrazovnih usluga i povećanje autonomije škola treba biti praćen funkcionalnim mehanizmom za osiguranje kvaliteta i odgovornost za celu hijerarhiju obrazovnog sistema. Ovaj princip, u odnosu na udžbenike, naglašava odgovornost škola za adekvatan odabir udžbenika prema kriterijima i procedurama koje je utvrdio MONT. Osim toga, ovaj princip podrazumeva i odgovornost škola da identifikuju i prijave eventualne nedostatke u relevantnim udžbenicima, doprinoseći podizanju kvaliteta udžbenika. U tom cilju, neophodno je uspostaviti mehanizam za kontinuirano prikupljanje podataka od škola/opština u vezi sa kvalitetom udžbenika.

⁷ Ako imamo samo jednu lekciju za svaki predmet/jedinicu, mi automatski potkopavamo pravilno rukovanje tim predmetom u funkciji ovladavanja kompetencijama fokusirajući se na memorisanje i na kraju sticanje činjenica.

Pored opštih principa, u odnosu na udžbenike i druge nastavne materijale, Okvirni nastavni plan i program postavljaju glavne kriterijume koji određuju kvalitet udžbenika. Na osnovu ovih kriterijuma, udžbenici treba da omoguće:

- nastava i učenje koji na uravnotežen način osiguravaju sticanje znanja, razvoj intelektualnih veština i stavova;
- implementacija interaktivnih metoda podučavanja i učenja (kao i procedura evaluacije), koje pomažu u razvijanju kreativnosti i samostalnom rešavanju problema;
- promovisanje pozitivnih vrednosti, principa i iskustava, kao što su: ljudska prava, socijalna pravda i inkluzivnost;
- izbegavanje predrasuda i stereotipa, diskriminisanje stavova, mržnje i nasilja;
- relevantne i odgovarajuće aktivnosti za ocenjivanje i samo-ocenjivanje, kao i aktivnosti koje podržavaju razvoj kompetencija učenja;
- povezanost sa predmetima kurikuluma i oblastima/nivoima nastavnog plana i programa.

Okvir kurikuluma naglašava potrebu da se izbegne rutinsko učenje i memorisanje i podsticanje aktivnog i kreativnog učešća u sticanju relevantnog znanja, razvoja veština, vrednosti i stavova koji vode do postepenog ovladavanja šest ključnih kompetencija⁸.

Uprkos činjenici da je implementacija novog kurikuluma u celoj zemlji počela još od školske 2017/2018 godine, dok je prva pilot faza krenula od školske 2013/2014 godine⁹. Prema Smernicama za nastavni plan i program 2016-2021, novi udžbenici za razrede 0, 1, 6 i 10 trebali bi biti dostupni za školsku godinu 2017/2018, kada se novi nastavni plan i program implementira za ove razrede, da se proces nastavi postepeno do završetka paketa udžbenika za celokupno pred-univerzitetsko obrazovanje¹⁰.

Uprkos nedostatku novih udžbenika, podrška škola/nastavnika za korišćenje postojećih udžbenika u skladu sa novim duhom nastavnog plana i programa je bila nedovoljna. Divizija kurikuluma i školski udžbenici na MONT-u pokušali su da razviju smernice za korišćenje starih udžbenika u okviru novog nastavnog plana i programa, ali njihov sadržaj ne zadovoljava zahteve i potrebe nastavnika za jasniju orijentaciju o tome kako pristupiti upotrebi postojećih tekstova u skladu sa novim nastavnim planom i programom.

Sa druge strane, orijentacije ponuđene u Osnovnom nastavnom planu i programu su previše opšte, sa naglaskom na mogućnost korišćenja udžbenika i alternativnih materijala, ali ne pomažu nastavnicima da se preorijentišu u odnosu na udžbenike¹¹. Situacija je slična u predmetnim programima/nastavnim planovima i

8 Okvir kurikuluma pred-univerzitetskog obrazovanja, MONT, Priština, 2016, strana 53.

9 U toku je izrada evaluacije i finalizacija udžbenika za predškolski, prvi, šesti i deseti razred (u kojima je novi nastavni plan i program implementiran 2017/2018), sa tendencijom da bude spreman za akademsku godinu 2019/2020.

10 Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije. (2016). Smernice za sprovođenje novog kurikuluma 2016-2021. (<https://masht.rks-gov.net/uploads/2017/03/udherrefyes-per-zbatimin-e-kk-2016-2021-final.pdf>)

11 Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije. (2016). Osnovni nastavni plan i program za pripremnu nastavu i osnovno obrazovanje na Kosovu (<https://masht.rks-gov.net/uploads/2017/02/kurrikula-berthame-1-finale-2.pdf>), st. 35, 44, 53, 61, 79, 87.

Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije. (2016). Osnovni nastavni plan i program za niže srednje obrazovanje na Kosovu (https://masht.rks-gov.net/uploads/2017/02/korniza-berthame-2-final_1.pdf), st. 35, 45, 54, 64, 73, 82, 90.

Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije. (2016). Osnovni nastavni plan i program za više srednje obrazovanje na Kosovu (<https://masht.rks-gov.net/uploads/2017/02/korniza-berthame-3-final.pdf>), st. 36, 45, 54, 64, 72, 81, 89.

programima koji se pripremaju za pripremni razred, prvi, drugi, šesti, sedmi i jedanaesti razred¹². Smernice se uglavnom fokusiraju na korišćenje didaktičkih alata, ali bez objašnjenja o prikladnosti/nepodudarnosti postojećih tekstova i novih nastavnih planova i programa, te o efikasnom korišćenju postojećih tekstova ili odgovarajućem odabiru alternativnih tekstova. Izuzetak su nastavni programi za strane jezike i muzičko obrazovanje, koji takođe pružaju listu onlajn resursa koje mogu koristiti nastavnici.

---

12 Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije. (2018). Predmetni programi/Nastavni programi, Pripremni razred (<https://masht.rks-gov.net/arsimi-parauniversitar>)

Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije. (2018). Predmetni programi/Nastavni programi, Prvi razred (<https://masht.rks-gov.net/arsimi-parauniversitar>)

Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije. (2018). Predmetni programi/Nastavni programi, Drugi razred (<https://masht.rks-gov.net/arsimi-parauniversitar>)

Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije. (2018). Predmetni programi/Nastavni programi, Šesti razred (<https://masht.rks-gov.net/arsimi-parauniversitar>)

Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije. (2018). Predmetni programi/Nastavni programi, Sedmi razred (<https://masht.rks-gov.net/arsimi-parauniversitar>)

Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije. (2018). Predmetni programi/Nastavni programi, Deseti razred (<https://masht.rks-gov.net/arsimi-parauniversitar>)

Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije. (2018). Predmetni programi/Nastavni programi, Jedanaesti razred (<https://masht.rks-gov.net/arsimi-parauniversitar>)

3. Pravni okvir za izradu, evaluaciju, odobravanje i objavljivanje udžbenika

Izrada novih udžbenika zasniva se na Zakonu br. 02/L-67 o objavljivanju udžbenika, nastavnih materijala, školskih udžbenika i pedagoške dokumentacije. Ovaj zakon definiše udžbenik kao osnovnu i obaveznu knjigu koja služi kao osnovni alat i izvor znanja za određenu oblast i čija upotreba doseže obrazovne ciljeve obuhvaćene nastavnim planom i programom¹³. Štaviše, zakon generalno definiše procedure za ocenjivanje i odobravanje udžbenika, nastavnih sredstava i pedagoške dokumentacije, ali ne određuje sastav tima za pregled, postupak revizije teksta na osnovu komentara recenzenata i procedure konačne evaluacije sa njihove strane. Zakonske odredbe daju nastavnicima pravo da izaberu upotrebu udžbenika iz kataloga udžbenika koji izdaje MONT, ali sa druge strane, član 11, stav 11.4 propisuje da izdavač mora da štampa toliko kopija da bi zadovoljio zahteve učenike¹⁴. Procedura za odabir tekstova sa kojima MONT obezbeđuje škole i oblik uključivanja škole u ovaj proces ostaju nedefinisani. Shodno tome, u sadašnjoj praksi, prilikom nabavke udžbenika školama nije ponuđena mogućnost njihovog izbora.

Na osnovu „Strategije za razvoj pred-univerzitetskog obrazovanja na Kosovu 2007-2017“, MONT je 2011. godine izdao Administrativno uputstvo br. 05/2011 o sprovođenju standarda za udžbenike, utvrđujući kriterijume i aspekte koje udžbenici moraju ispuniti¹⁵. U prvom delu ovog pod-zakonskog akta opisani je 15 opštih standarda koji se primenjuju na sve udžbenike i koji se bave formalnim aspektima, izgledom i pojavom; metodički i didaktički aspekti; pedagoški aspekti; i aspekti koji se odnose na praksu. Drugi deo postavlja specifične standarde za svaki predmet. Napori da se proceni udžbenik na osnovu ovih standarda ukazuje da njihovo strukturiranje u gore navedenim aspektima nije veoma praktično za procenjivača (recenzenta, nastavnika ili roditelja). U tom smislu, Standard 5 koji opisuje podobnost sa uzrastom učenika je unutar metodoloških i didaktičkih aspekata, ali ovaj standard je relevantan za bilo koji drugi aspekt, tako da treba adekvatno obuhvatiti sve aspekte, kao i druge standarde, kroz relevantne pokazatelje.

¹³ Zakon br. 02 / L-67 o objavljivanju školskih udžbenika, nastavnih sredstava, školske lektire i pedagoških dokumenata. (<https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2437>)

¹⁴ Takođe, član 11.

¹⁵ Administrativno uputstvo br. 05/2011 o Implementaciji standarda za udžbenike. (<https://masht.rks-gov.net/uploads/2015/05/standard-e-teksteve.pdf>)

Da bi se izbeglo ponavljanje i postiglo pojednostavljenje procesa, ali u isto vreme rešavanje svih važnih aspekata tekstualne evaluacije, praktičnija forma bi bila da se fokus na procenu nalazi u aspektima tekstualnog sadržaja, gde je naglašena korelacija sa nastavnim planom i programom, tačnost, relevantnost i korelacija podataka, jasnoća pojmova, koherentnost ideja, dubina i širina rukovanja temama i još mnogo toga; u aspektima nastave i učenja, odnosno pedagoških, didaktičkih i metodičkih aspekata u duhu novog nastavnog programa; aspekti strukture i organizacije, podela na jedinice i odgovarajuće radne korake, sastavni delovi nastavnih jedinica/predmeta, pravilan raspored nastavnih jedinica i drugo; lingvistički aspekti koji olakšavaju i motivišu učenje i razumevanje, doprinoseći ovladavanju standardnim jezikom; i formalni aspekti kao što su dizajn, izgled, grafička prezentacija, težina i drugo. Takva podela bi takođe pojednostavila rad tima recenzenta, odnosno razdvajanje zadataka između njih u procesu evaluacije udžbenika.

Štaviše, naglasak Standarda 1 je da uskladi školske programe i udžbenike istog predmeta u prethodnim razredima, što je veoma važan aspekt, ali je pitanje usklađenosti sa nastavnim planovima i programima i udžbenicima između različitih predmeta u istom razredu (horizontalna koherentnost) nije u dovoljnoj meri obuhvaćena opštim standardima. Drugi važni kriterijumi koji nisu dovoljno obrađeni u okviru standarda za udžbenike su:

- povezanost sa prethodnim informacijama učenika, kroz relevantna pitanja u uvodnom delu nastavnih jedinica kako bi se omogućila organizacija i integracija novog sadržaja sa prethodnim informacijama,
- atraktivnost sadržaja koji se razrađuje, odnosno način na koji se nudi, kako bi se učenici uključili i motivisali da uče,
- fokusirati se isključivo na osnovni sadržaj kako bi se postigli ishodi učenja a pritom kako bi se izbeglo preopterećenje, i
- težina udžbenika, s obzirom na težinu torbi učenika.

Ovaj dokument, pored paketa nastavnog plana i programa, korišćen je u procesu evaluacije teksta koji je trenutno u procesu razmatranja i odobravanja. Međutim, i pored pomenutih nedostataka, ovaj dokument bi se mogao koristiti i kao važno sredstvo za usmeravanje škola i nastavnika u periodu implementacije novog nastavnog plana i programa sa starim udžbenicima. Na ovaj način, nastavnici bi imali jasnije razumevanje o tome kako koristiti trenutne tekstove kritički i kreativno, ali i kako odabrati alternativne izvore ili pripremiti dopunske materijale. U tu svrhu, direktno upućivanje na relevantne standarde/pokazatelje moglo je biti učinjeno u okviru osnovnog nastavnog plana i programa, ali i u okviru nastavnih planova i programa koje je razvio MONT. Može se koristiti i za pripremu školskih vodiča, kao i za autore udžbenika/izdavačke kuće, pre početka izrade novih udžbenika.

Da bi se kompletirale procedure za ocenjivanje i odobravanje udžbenika i odražavanje zahteva novog paketa kurikuluma, MONT je u procesu pripreme novog nacrtu zakona o udžbenicima, nastavnim materijalima i

tekstovima, školskim udžbenicima i pedagoškoj dokumentaciji u pred-univerzitetskom obrazovanju¹⁶. Ovaj nacrt je otvoren za javnu raspravu do 5. februara 2019 godine i uskoro će biti dostavljen Vladi na odobrenje¹⁷. Svrha ovog nacrtu zakona je:

- Definisane osnovnih normi i koncepata za izradu udžbenika, nastavnih sredstava, školskih udžbenika i pedagoške dokumentacije na pred-univerzitetskom nivou;
- Utvrđivanje prava i obaveza MONT-a, autora, izdavača, opština, škola i drugih zainteresovanih strana;
- Stvaranje uslova slobodne konkurencije i zabrana sukoba interesa za izradu i objavljivanje udžbenika, nastavnih sredstava, čitalačke i pedagoške dokumentacije.

Međutim, postupak odobravanja i postupak izdavanja udžbenika i dalje su nejasni. U principu, postoji tendencija da škole budu uključene u proces odabira udžbenika iz kataloga dopuštenih od strane MONT-a, ali nije određena procedura za naručivanje udžbenika za objavljivanje tekstova koje besplatno nudi MONT. Odredbama ovog nacrtu zakona predviđeno je da se promet udžbenika i drugih materijala utvrđuje od strane MONT-a u skladu sa potrebama škola¹⁸. Na ovaj način, samo potrebe koje se tiču broja učenika mogu se shvatiti kao interpretirane u postojećoj praksi, jer su ove odredbe podjednako regulisane zakonom koji je trenutno na snazi.

Takođe, AU 22/2016 u okviru dužnosti i odgovornosti profesionalnih aktiva predviđa predlog za direktora škola/USŠ o resursima, alatima i drugim nastavnim materijalima, ali jezik koji se koristi ne pokazuje jasno da sredstva čine izbor udžbenika i ostalih nastavnih materijala sa spiska udžbenika i materijala odobrenih od strane MONT-a kao osnova za redosled objavljivanja tekstova i drugih materijala koje MONT nudi besplatno¹⁹. U tom smislu, proces, dužnosti i odgovornosti škola, stručnog saveta za školske programe i udžbenike (SEŠPT) i MONT-a u procesu odabira i naručivanja tekstova koji se finansiraju od strane MONT-a treba da budu jasniji.

Nacrt zakona ne reguliše sastav SEŠPT, propisuju da su njegove odgovornosti i finansiranje definisani podzakonskim aktom od strane MONT-a²⁰.

Drugi aspekt koji nije dovoljno obrađen u nacrtu zakona je proces povlačenja udžbenika i nastavnih materijala iz upotrebe, poboljšanja eventualnih nedostataka ili stalnog poboljšanja njihovog kvaliteta. Uloga škola u ovom procesu i uspostavljanje mehanizma za poboljšanje grešaka i/ili povećanje kvaliteta udžbenika uopšte nije definisano.

16 U skladu sa Smernicama za implementaciju kurikulumu 2016-2021, ovaj proces bi trebalo da bude završen davno kako bi prethodio procesu izrade i usvajanju novih udžbenika (vidi: Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije, 2016). Smernice za implementaciju novog kurikulumu 2016-2021. (<https://masht.rks-gov.net/uploads/2017/03/udherrefyes-per-zbatimin-e-kk-2016-2021-final.pdf>)

17 <http://konsultimet.rks-gov.net/vieConsult.php?ConsultationID=40560>

18 Takođe, strana 19.

19 Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije. (2016). Administrativno uputstvo br. 22/2016 za profesionalne aktive (odeljenja) škola. (<https://masht.rks-gov.net/uploads/2016/12/22-ua-nr-22-2016-per-aktivitetet-profesionale-te-shkollave.pdf>)

20 Nacrt zakona o udžbenicima, nastavnim materijalima i materijalima, školskim udžbenicima i pedagoškoj dokumentaciji u pred-univerzitetskom obrazovanju (<http://konsultimet.rks-gov.net/vieConsult.php?ConsultationID=40560>), član 10, stav 4, strana 10.

Konačno, pitanje prevođenja i prilagođavanja tekstova iz drugih zemalja treba da bude navedeno u nacrtu udžbenika, otvarajući put za povećanu konkurenciju i mogućnosti za poboljšanje kvaliteta udžbenika.

4. Mehanizmi i procedure za izradu i evaluaciju udžbenika

Prema Zakonu br. 02/L-67, proces izrade i objavljivanja udžbenika, nastavnih materijala, školskih udžbenika i pedagoške dokumentacije nadgleda Savet eksperata za školske programe i udžbenike (SEŠPT)²¹. Prema dinamičkom planu za izradu novih udžbenika, koje je pripremio SEŠPT, u aprilu 2018. godine raspisan je konkurs za nove udžbenike za pripremni razred i razrede 1, 6 i 10 za akademsku godinu 2019/2020. Trenutno je SEŠPT u procesu razmatranja procena evaluatora.

U odluci 251/01B MONT-a za imenovanje SEŠPT²² i Uredbe za SEŠPT, u okviru dužnosti i odgovornosti ovog tela predviđena je podrška programa obuke za autore i izdavače udžbenika, kao i za stvaranje mehanizama za kontinuirano prikupljanje podataka iz škola/opština u pogledu kvaliteta udžbenika. Međutim, ove obaveze nisu ispunjene od strane SEŠPT, i ove mere uopšte nisu predviđene u dinamičnom planu SEŠPT za pripremu novih udžbenika.

Drugi važan aspekt koji uopšte nije predviđen dinamičnim planom SEŠPT za pripremu novih tekstova je testiranje udžbenika nakon pregleda recenzenata i preporuka za upotrebu. Imajući u vidu kvalitet postojećih udžbenika i loše iskustvo u razvoju udžbenika do sada, ove mere su od posebnog značaja i ne treba ih zanemariti. One su neophodan deo procesa izrade i odobravanja udžbenika. Štaviše, proces odabira udžbenika po školama, pre narudžbe publikacije, takođe nije predviđen SEŠPT dinamičkim planom²³.

Što se tiče procesa procene i odobravanja udžbenika, AI 18/2018 za recenzente, evaluaciju i odobravanje udžbenika i nastavnih materijala postavlja kriterijume za odabir recenzenata, njihove dužnosti i odgovornosti, rukopise i postupke za nastavne materijale do njihovog odobrenja za objavljivanje²⁴. U okviru kriterijuma za izbor recenzenata definisanih ovim pod-zakonskim aktom, iskustvo u procesu izrade i implementacije novog nastavnog plana i programa nije uopšte predviđeno²⁵. S obzirom na činjenicu da za odabrane recenzente ne postoji program obuke za implikacije glavnih principa kurikuluma u udžbenicima, verovatnoća da su tekstovi koji se procenjuju na osnovu ovih principa niži.

21 Zakon br. 02 / L-67 o objavljivanju školskih udžbenika, nastavnih sredstava, školske lektire i pedagoških dokumenata (<https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2437>), član 4 stav 4.2, stav 3.

22 Odluka br. 251 o imenovanju Saveta eksperata za školske programe i tekstove (<https://masht.rks-gov.net/uploads/2018/04/vendim-refnr-251-01b-dt-090218-per-emerimin-e-keptsh-251.pdf>), tačka 2.6 i 2.7.

23 Nakon eventualnih pritužbi izdavača, odobreni tekstovi se obrađuju, štampaju i dostupni su za distribuciju školama.

24 AU 18/2018 za recenzente, ocenjivanje i odobravanje udžbenika i nastavnih materijala (<https://masht.rks-gov.net/uploads/2018/12/ua-nr-18-18-per-recensentet-vleresimin-dhe-lejmin-e-teksteve-shkollore-dhe-mat-shkollor-x.pdf>)

25 Takođe, član 4.

Proces evaluacije rukopisa fokusiran je samo na prvu procenu, za koju su određena vremenska ograničenja, ali konačna procedura ocenjivanja za rukopise pregledane od strane izdavačkih kuća nije određena, na osnovu preporuka recenzenata²⁶. Član 8, stav 6 propisuje da kada MONT izdaje dodatne rukopise prema pregledu, MONT izdaje 30 dana objavljivanja/autorstva za završetak rukopisa, ali ne precizira ulogu recenzenata, rok i postupak konačne evaluacije revidiranih rukopisa.

Testiranje školskih udžbenika u školama nije predviđeno ovim pod-zakonskim aktom, iako standard 15 za udžbenike predviđa takve mere²⁷. Prema članu 10 iz AU 18/2018, stav 1, SEŠPT, nakon razmatranja izveštaja o evaluaciji, predlaže ministru konačnu listu udžbenika.

Drugi nedovoljno detaljan aspekt u ovom pod-zakonskom aktu je proces ocenjivanja rukopisa od strane komisije za reviziju. Član 5 određuje sastav ove komisije od strane 5 članova (univerzitetski kadar, naučni radnici, pred-univerzitetski nastavnici i 2 člana po prirodi rukopisa - koji mogu biti pedagozi, psiholozi, lingvisti, stručnjaci u oblasti umetnosti i/ili eksperti za procenu tehničkih aspekata) ali ne određuje da li svaki recenzent samo ocenjuje usklađenost sa određenim standardima, u skladu sa stručnom pripremom i zanimanjem ili svaki od njih procenjuje sve aspekte kvaliteta udžbenika²⁸. Prema intervjuima obavljenim sa članovima SEŠPT-a, tokom evaluacije udžbenika za pripremni kao i 1, 6 i 10 razred, svaki recenzent/član komisije je procenjivao sve aspekte.

Još jedna neizvesnost koja nije regulisana sa AU 18/2018 je da li se evaluacija tekstova podnosi SEŠPT-u pojedinačno/od svakog recenzenta ili u formi sažete procene komisije. Ovo pitanje je regulisano sa AU 5/2011 za implementaciju standarda za udžbenike, koji daje pregledni obrazac za evaluaciju udžbenika od strane komisije za procenu²⁹. U okviru smernica za konkretan rad sa standardima predviđeno je da se sažetak popuni od strane eksperata koji su uradili procenu teksta³⁰. Prema intervjuima obavljenim sa članovima SEŠPT-a, tokom evaluacije udžbenika za pripremni i 1, 6 i 10 razred, recenzenti su zamoljeni da pojedinačno podnesu izveštaje o evaluaciji. Takav pristup je moguće primeniti kako bi se izbegla eventualno favorizovanje od strane komisija za procenu, ali to je odstupanje od procedura koje su uspostavljene za ovaj proces. Štaviše, ona uklanjanja pojedinačne recidiviste iz odgovornosti, pošto zbirnu procenu u ime komisije vrši SEŠPT.

---

26 Takođe, član 8, stav 1, 2, 3.

27 Administrativno uputstvo br. 05/2011 Implementacija standarda za udžbenike (<https://masht.rks-gov.net/uploads/2015/05/standard-e-teksteve.pdf>).

28 Na primer, Pedagoški/psihološki, didaktički, metodički i pedagoški aspekti, lingvistički aspekti ili naučni aspekti.

29 Administrativno uputstvo br. 05/2011 Implementacija standarda za udžbenike (<https://masht.rks-gov.net/uploads/2015/05/standard-e-teksteve.pdf>), st. 76.

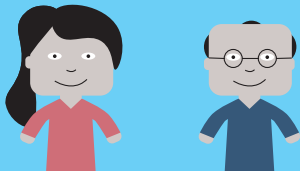
30 Takođe, tačka (f), st. 10.

5. Kvalitet udžbenika u pred-univerzitetskom obrazovanju

Kvalitet udžbenika koji se trenutno koriste ocenjuje se iz perspektive nastavnika koji rade sa ovim tekstovima. U okviru organizovanih fokus grupa, nastavnici su u početku napravili individualnu procenu tekstova sa kojima rade da bi nastavili sa zajedničkom raspravom o glavnim problemima koje imaju u vezi sa udžbenicima³¹.

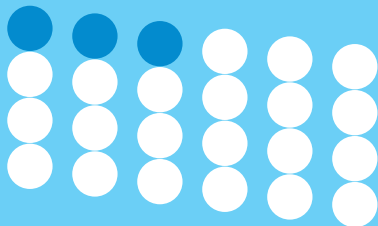
SASTAV FOKUS GRUPA, PREMA NIVOU OBRAZOVANJA I PREDMETIMA, SAŽETO JE PRIKAZAN U NAREDNOJ TABELI:

Osnovni nivo

Broj nastavnika

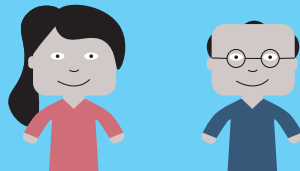
3

Predmeti

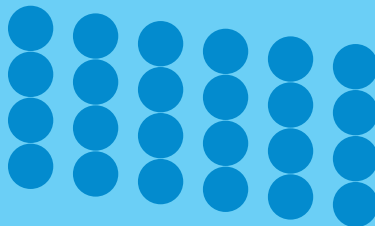
N/A

Niži srednji nivo

Broj nastavnika

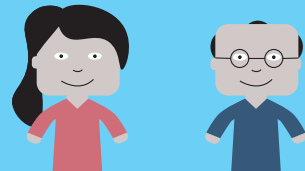
24

Predmeti

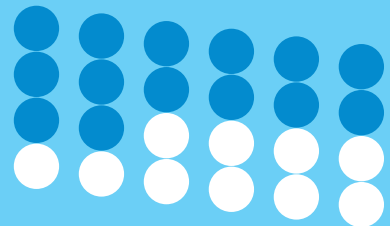
Albanski jezik, engleski jezik, matematika, građansko obrazovanje, istorija, geografija, fizika, hemija, biologija, tehnologija

Viši srednji nivo

Broj nastavnika

14

Predmeti

Albanski jezik, engleski jezik, matematika, istorija, sociologija, filozofija, fizika, hemija, biologija, IKT

Procena nije usmerena na specifične tekstove i dubinsko tretiranje određenih nedostataka, već na opšti osvrt na utiske nastavnika o tekstovima sa kojima rade³². Evaluacija udžbenika se fokusira na četiri aspekta:

- Sadržaj udžbenika;
- Didaktičko-metodički aspekti;
- Jezik, struktura i organizovanje sadržaja;
- Izgled stranica i ilustracije.

5.1 Procena/evaluacija sadržaja udžbenika

Što se tiče sadržaja udžbenika, isti treba da bude dovoljan i potpun kako bi se omogućilo postizanje ishoda učenja osnovnog nastavnog plana i programa bez potrebe za dodatnim materijalima. Osnovni elementi nastavnog plana i programa treba da budu uključeni, osiguravajući odgovarajući balans dubine i širine tema koje se obrađuju, ali i prilagođavajući stepen težine osnovnim zahtevima nastavnog plana i programa i uzrasta učenika³³. Koncepti treba da budu jasni i tačni, praćeni dovoljnim, kvalitetnim, funkcionalnim i zanimljivim ilustracijama i prikazima za učenike. Posebnu pažnju treba posvetiti prethodnom znanju i iskustvu učenika, kao i koherentnosti u prezentaciji tema i koncepata, ali izbegavajući nepotrebno ponavljanje.

Što se tiče sadržaja udžbenika, vrlo mali broj kriterijuma kvaliteta je pozitivno ocenjen. Najosetljiviji aspekti u smislu kriterijuma kvaliteta sadržaja, identifikovani kroz upitnike ispunjene od strane nastavnika i diskusija u fokus grupama, sažeti su kako sledi:

- Nedostatak sadržajne relevantnosti za ishode učenja utvrđene osnovnim nastavnim programom - 10% nastavnika smatra da sadržaj nije aktuelan i relevantan za postizanje ishoda učenja definisanih u osnovnom nastavnom planu i programu, 88% smatra da je ovaj kriterijum delimično ispunjen, dok samo 2% smatra da je ovaj kriterijum dopunjen udžbenicima;
- Nedostatak upućivanja na izvore informacija - 17% nastavnika procenjuje da se izvori informacija ne navode na adekvatan način, 66% smatra da je ovaj kriterijum delimično dopunjen, dok 27% procenjuje da udžbenici zadovoljavaju ovaj kriterijum;
- Koncepti nisu uvek tačni i ideje nisu koherentne. Primeri i ilustracije nisu interesantni i relevantni za iskustva učenika - 22% nastavnika procenjuju da su koncepti tačni i precizni i da su ilustracije dovoljne, interesantne i relevantne za potrebe učenika, dok 68% procenjuje da je ovaj kriterijum delimično ispunjen dok samo 10% smatra da ovaj kriterijum ispunjavaju udžbenici;

32 Nastavnici u osnovnim školama su generalno odražavali sve tekstove na ovom nivou, nastavnici nize i višeg srednjeg obrazovanja su razmišljali o tekstovima u svim razredima koje su pokrili.

33 Ovo ne isključuje mogućnost da nastavnici koriste dodatne resurse, ali dolaze do izraza da prošire informacije o predmetu (a) od strane nastavnika (u skladu sa interesima učenika - ako ceo razred izražava interesovanje za temu ili odgovara potrebama zajednica u kojoj škola radi), ili (b) za dodatno čitanje od strane specijalnih učenika koji su zainteresovani za predmet. U tu svrhu, potrebno je obezbediti relevantne izvore za daljnje čitanje za svaku temu.

- Novi koncepti nisu adekvatno i na odgovarajući način predstavljeni u ovom trenutku, a korelacija sa prethodnim znanjem učenika je nedovoljna - 5% smatra da tekstovi ne ispunjavaju ovaj kriterijum, 78% procenjuje da je ovaj kriterijum delimično ispunjen, dok 17% smatra da ovaj kriterijum ispunjavaju udžbenici;
- Nivo teškoće ne odgovara kognitivnom nivou učenika i zahtevima kurikuluma - 24% nastavnika izjavilo je da nivo težine ne odgovara kognitivnom nivou i zahtevima nastavnog plana i programa, 56% smatra da je ovaj kriterijum delimično ispunjen, dok 20% procenjuje da ovaj kriterijum kompletni udžbenici delimično ispunjavaju;
- Preobiman sadržaj, koji nije direktno povezan sa postizanjem ishoda učenja - 41% nastavnika je izjavilo da ovaj kriterijum ne zadovoljava školske udžbenike, 39% smatra da je ovaj kriterijum delimično ispunjen a samo 12% njih smatra da je taj kriterij delimično ispunjen po pitanju školskih udžbenika;

Štaviše, ostali nedostaci identifikovani u fokus grupama sa nastavnicima uključuju sledeće:

- Udžbenici su u velikoj neusklađenosti sa nastavnim planom i programom (npr. do 50% u udžbenicima za istoriju gimnazije, ili oko 40% u tekstovima geografije nižih srednjih razreda);
- Prisutne su naučne greške;
- Sadržaj nije aktuelan, nije adresiran, preplavljen je tekstom, činjenicama, brojkama, formulama i zadacima;
- Nedostatak dovoljnih podataka o određenom pitanju i površni tretman važnih tema;
- Nivo teškoće ne odgovara kognitivnom nivou učenika;
- Redosled nastavnih jedinica za učenje često nije adekvatan;
- Često nedostaje među-predmetna korelacija, koja ne samo da olakšava integrisani pristup već i realizaciju određenih nastavnih jedinica, u odsustvu prethodnih informacija koje su trebale biti stečene u okviru drugog predmeta;
- Nedostatak konzistentnosti sa udžbenicima istog predmeta u prvom planu i/ili narednim časovima, posebno u udžbenicima istorije;
- Pojavljuje se kada se deo sadržaja ponavlja iz razreda u razred za dve do tri uzastopne godine, bez ikakvih promena (na primer, u tekstu na albanskom jeziku za niži srednji nivo ili tekst sociologije za gimnazije);
- Primeri nisu relevantni za svakodnevni život učenika.

5.2 Evaluacija didaktičko-metodoloških aspekata

Didaktički i metodološki aspekti treba da osiguraju razvoj ključnih kompetencija i postizanje ishoda učenja u relevantnoj oblasti kurikuluma, uključujući učenike u različitim aktivnostima učenja i pomažući im da budu podučavani. U ovom kontekstu, udžbenik treba da sadrži:

- Aktivnosti koje motivišu učenike da uče;
- Mogućnosti za dubinsku obradu informacija za razvoj kritičkog i kreativnog razmišljanja podsticanjem i uključivanjem učenika kroz otvorena pitanja i preporuke za dalje čitanje;
- Aktivnosti koje omogućavaju učenicima da se aktivno integriraju, praktikuju i primene nova znanja;
- Sadržaj i aktivnosti koje neguju pozitivne vrednosti i stavove;
- Aktivnosti/zadaci koji omogućavaju različite pristupe učenju;

Najosetljiviji aspekti u didaktičko-metodološkom aspektu, dokazani kroz upitnike ispunjene od strane nastavnika i diskusija u fokus grupama, sažeti su kako sledi:

- Udžbenici ne obraćaju pažnju na razvoj visokih intelektualnih veština - 18% nastavnika procenjuje da udžbenici ne dozvoljavaju razvoj kognitivnih veština na svim nivoima, 70% procenjuje da je ovaj kriterijum samo delimično ispunjen, dok samo 12% smatra da udžbenici ispunjavaju kriterijume;
- Sadržaj se ne može fleksibilno koristiti, u skladu sa različitim sposobnostima i stilovima učenja - 14% nastavnika procenjuje da sadržaj nastavnih jedinica nije organizovan u odgovarajuće, nezavisne ili fleksibilne međusobne veze kako bi se omogućilo fleksibilno korišćenje u skladu sa različitim sposobnostima i stilovima učenja, 70% procenjuje da je ovaj kriterijum samo delimično ispunjen, dok 16% smatra da udžbenici ispunjavaju ovaj kriterijum;
- Aktivnosti učenja ne omogućavaju učenicima da se aktivno integriraju, praktikuju i primenjuju nova znanja - 22% nastavnika procenjuje da aktivnosti učenja ne omogućavaju učenicima da se aktivno integriraju, praktikuju i primenjuju nova znanja, dok 16% procenjuje da je ovaj kriterijum samo delimično ispunjen, dok 14% smatra da udžbenici ispunjavaju ovaj kriterijum;
- Aktivnosti učenja nisu interesantne i ne motivišu učenike da uče - 23% nastavnika smatra da aktivnosti učenja nisu interesantne i ne motivišu učenike da uče, 63% smatra da je ovaj kriterijum delimično ispunjen i 13% smatra da udžbenici ispunjavaju ovaj kriterijum;
- Obaveze/zahtevi ne dozvoljavaju različite pristupe učenju - 22% nastavnika smatra da aktivnosti omogućavaju različite pristupe učenju, 63% smatra da je ovaj kriterijum delimično ispunjen i 15% smatra da udžbenici ispunjavaju ovaj kriterijum;

- Tekst se ne može koristiti nezavisno od učenika da bi se razumeli ishodi učenja, napravilo samo-procenu i planiralo dalje učenje - 23% nastavnika smatra da aktivnosti učenja ne omogućavaju učenicima razume glavne ciljeve nastavnih jedinica, samo-procenjuje šta su naučili i planira svoje učenje, 63% smatra da je ovaj kriterijum delimično ispunjen i 14% smatra da udžbenici ispunjavaju ovaj kriterijum.

Štaviše, ostali nedostaci identifikovani u fokus grupama sa nastavnicima uključuju sledeće:

- Tekstovi ne dozvoljavaju aktivno učešće učenika u procesu učenja;
- Zadaci često ne odgovaraju osnovnom tekstu, kao i nedostatku sredstava za dodatno čitanje;
- Zadaci za niže srednje i više srednje obrazovanje nisu obezbeđeni na kraju svake nastavne jedinice za učenje, već tek na kraju poglavlja;
- Zadaci ne omogućavaju raznovrsne odgovore;
- Zadaci u okviru prirodnih nauka ne pružaju mogućnosti za realizaciju u unutrašnjim uslovima sa materijalima iz svakodnevnog života (uz pretpostavku laboratorijskog rada).

5.3 Procena jezika, strukture i organizacije sadržaja

Jezik koji se koristi u udžbenicima bez obzira na predmet treba da doprinese jezičkom razvoju učenika, i kao takav zahteva posebnu pažnju. Isto tako, jezik treba da omogući obradu podataka i stoga treba da se prilagodi razvojnem nivou učenika, kao i da bude dostupan i zanimljiv za njih.

Sa druge strane, pravilna struktura i organizacija sadržaja u udžbeniku treba da omogući učenicima da se lakše orijentišu i koriste tekst nezavisno. Očekivani rezultati na početku svake jedinice i kriterijumi uspeha na kraju svake jedinice učenja omogućavaju učenicima da sami povezuju i da se uključe u planiranje učenja.

U nastavku su ukratko prikazani neki od najosetljivijih aspekata u pogledu jezika, strukture i organizacije sadržaja, koji su identifikovani kroz upitnike ispunjene od strane nastavnika i na osnovu diskusija u fokus grupama.

- Jezik koji se koristi uopšte nije zanimljiv učenicima - 10% nastavnika ocenjuju da jezik koji se koristi u udžbenicima nije pristupačan i zanimljiv učenicima, 67% smatra da je ovaj kriterijum samo delimično ispunjen, a 23% smatra da udžbenici ispunjavaju ovaj kriterijum;
- Podela nastavnih jedinica nije prikladna i logična - 14% nastavnika procenjuje da podela jedinica nije prikladna i logična, 62% smatra da je ovaj kriterijum samo delimično ispunjen, a 24% smatra da udžbenici ispunjavaju ovaj kriterijum;

- Rezultati učenja se ne nude na početku jedinica za učenje, niti kriterijumi uspeha na kraju - 59% nastavnika kaže da očekivani rezultati nisu dati na početku svake nastavne jedinice, niti kriterijumi uspeha na kraju, 34% izjaviti da je ovaj kriterijum samo delimično ispunjen, dok samo 7% smatra da udžbenici ispunjavaju ovaj kriterijum.

Štaviše, ostali nedostaci identifikovani u fokus grupama sa nastavnicima uključuju sledeće:

- Jezik koji se koristi je veoma akademski i suv, a ima i trenutaka kada su delovi sadržaja iz predmeta matematike potpuno slični sadržaju iz univerzitetskih tekstova;
- Veoma apstraktni i kompleksni pojmovi i koncepti dominiraju;
- Tekst često sadrži pravopisne i ortografske greške, a sintaksička povezanost reči u rečenicama često ima nedostatke.

5.4 Procena izgleda stranica i ilustracija

Što se tiče izgleda stranica i ilustracija, sadržaj udžbenika treba da bude dobro organizovan, koristeći prostor i margine na odgovarajući način kako bi se olakšalo čitanje. Odgovarajuće ilustracije treba da pomognu učeniku da se fokusira na relevantnu temu, a ne na suprotno. Ilustracije ne treba da služe za dekor već da dopunjuju informacije koje su date u tekstu.

U okviru kriterijuma za ovaj aspekt, težina knjiga je od posebnog značaja, posebno kada postoji velika zabrinutost oko težine torbe učenika. S obzirom na to u kriterijumima za izdavačke kuće treba predvideti upotrebu laganog papira, ali i distribuciju udžbenika u manjim količinama (na primer, svakog semestra).

Najosetljiviji aspekti u smislu kriterijuma za ovaj aspekt, prema nastavnicima uključenih u fokus grupe, su sažeti kako sledi.

- Neadekvatna organizacija materijala za olakšavanje učenja - 13% smatra da materijal nije dobro organizovan da olakša učenje, 72% procenjuje da je ovaj kriterijum samo delimično ispunjen, dok 15% smatra da udžbenici ispunjavaju ovaj kriterijum;
- Neadekvatne, nekvalitetne i neodgovarajuće ilustracije za promovisanje i olakšavanje učenja - 24% smatra da ilustracije nisu adekvatne, kvalitativne i prikladne za stimulaciju i olakšavanje učenja, 67% procenjuje da je ovaj kriterijum samo delimično ispunjen dok samo 9% smatraju da udžbenici ispunjavaju ovaj kriterijum.

Štaviše, glavna briga je činjenica da 40 od 41 nastavnika koji su uključeni u fokus grupe nisu zadovoljni udžbenicima³⁴. Opravdanje da se tekstovi koji se trenutno koriste odnose se na nastavni plan i program koji je postojao do 2017/2018 godine, jer većina kriterijuma na osnovu kojih se ova procena ostvaruje odnosi se na prethodne nastavne programe.

Kvalitet udžbenika je i opšta društvena briga koju često prate i mediji. U tom smislu, 2010. godine, Balkanska mreža za istraživačko novinarstvo (BIRN) objavila je izveštaj “Problemi i nedostaci školskih udžbenika - analiziranje udžbenika iz kosovskih škola u nižoj srednjoj školi (za VI, VII, VIII, IX razred)” koji sadrži detaljnu analizu tekstova društvenih i prirodnih nauka nižeg srednjeg nivoa, fokusirajući se na naučnu tačnost, opterećenje, kritičko razmišljanje, savremene nastavne metode, didaktičko-metodološke aspekte, rodne aspekte i aspekte sadržaja³⁵.

U 2013. godini, BIRN je objavio izveštaj u kojem se razmatraju pitanja koja su pokrenuta u 2010 godini kako bi se utvrdio napredak ostvaren u tom smeru³⁶. Rezultati ovog ponovnog prebrojavanja pokazuju da većina propusta zabeleženih u izveštaju za 2010 godinu nije poboljšana ponavljanjem udžbenika. Imajući u vidu činjenicu da primedbe u studiji iz 2010. nisu upućene na zahteve za poboljšanjem kvaliteta, već za ispunjavanje osnovnih kriterijuma za udžbenike, njihovo neznanje je neprihvatljivo.

---

34 Izuzetak su udžbenici i nastavni materijali za engleski jezik od PEARSON-a.

35 Problemi i nedostaci udžbenika - Analiza udžbenika ciklusa niže srednje škole na Kosovu (VI, VII, VIII, IX razred), BIRN, Priština, 2010.

36 Problemi i nedostaci udžbenika - Analiza udžbenika ciklusa niže srednje škole na Kosovu (VI, VII, VIII, IX razred)- preispitivanje pitanja pokrenutih u studiji 2010, BIRN, Priština, 2013.

6. Zaključci i preporuke

Da bi se osigurala koherentnost i doslednost procesa implementacije pristupa zasnovanog na kompetencijama, Okvirni nastavni plan i program za pred-univerzitetsko obrazovanje postavlja pet osnovnih principa koji bi trebali voditi celi proces implementacije reforme nastavnog plana i programa. Kao takvi, ovi principi takođe treba da vode proces pripreme i odobravanja udžbenika i drugih nastavnih materijala. Međutim, analiza pravnog okvira i institucionalnih mehanizama za izradu, evaluaciju, odobravanje i objavljivanje udžbenika pokazuje da implikacije ovih principa u relevantnim dokumentima nisu dovoljno izražene.

Glavni nedostaci u pravnom okviru u okviru kojeg se izrađuju i obrađuju novi udžbenici uključuju:

- Nedostatak kompatibilnosti između dokumenata koji regulišu proces izrade, evaluacije i odobravanja udžbenika i nastavnih materijala;
- Nedostaci u rešavanju osnovnih aspekata koji regulišu ove procese i brojne proceduralne nesigurnosti;
- Izbegavanje važnih mera u procesu pripreme za izradu novih tekstova i u procesu njihove evaluacije;
- Nedostatak konsolidacija mehanizama za kontinuirano prikupljanje podataka iz škola/opština po pitanju kvaliteta udžbenika.

U ranim fazama pilotiranja novog nastavnog plana i programa i praćenja stepena implementacije u celoj zemlji, uprkos nedostatku novih udžbenika, škole nisu dobile nikakve posebne smernice o tome kako pristupiti korišćenju postojećih udžbenika u skladu sa duhom novog nastavnog plana i programa. Orijentacije koje se nude u osnovnim nastavnim planovima i programima su veoma opšte, sa naglaskom na mogućnost korišćenja udžbenika i alternativnih materijala, ali ne pomažu nastavnicima da se orijentišu u odnosu na udžbenike. Slična je situacija i u predmetnim programima/kurikuluma pripremljenim za pripremnju nastavu, prvi, drugi, šesti, sedmi, deseti i jedanaesti razred. Pored toga, niti u okviru programa obuke nastavnika za implementaciju novog nastavnog plana i programa, ovom pitanju nije posvećena potrebna pažnja.

Sa druge strane, tokom pilot faze novog nastavnog plana i programa postojao je nedostatak mehanizama za evidentiranje podataka iz škola/opština u vezi sa nedostacima školskih udžbenika iz perspektive novih kurikularnih zahteva. Takvi dokazi o tipičnim i ponovljenim nedostacima nastavnika koji su radili sa postojećim udžbenicima u implementaciji novog kurikuluma uveliko bi doprineli osmišljavanju odgovarajućih politika za izradu, evaluaciju, odobravanje i objavljivanje novih tekstova.

Što se tiče kvaliteta udžbenika koji se trenutno koriste, glavni problemi nastavnika su:

- Nedostatak aktuelnosti, relevantnosti i usklađenosti sa novim nastavnim programom;
- Preklapanje sa temama, tekstovima, činjenicama i formulama;
- Sadržaj netačnih činjenica i pogrešno definisanih koncepata;
- Nedostatak ravnoteže u širini i dubini obrade tema;
- Nedostatak više perspektiva u radu sa temama;
- Neadekvatna i nekonzistentna struktura sadržaja;
- Nedostatak upućivanja na druge izvore za dodatne informacije;
- Nepoštovanje kognitivnog nivoa učenika;
- Nedostatak mogućnosti da se povežu sa osnovnim informacijama i iskustvom učenika;
- Nedostatak među-nastavne korelacije;
- Nedostatak očekivanih rezultata na početku svake nastavne jedinice/predmeta i kriterijuma uspeha na kraju svake jedinice;
- Nemogućnost fleksibilnog korišćenja teksta, prilagođavanja različitim sposobnostima i pristupima učenja;
- Fokusiranje na informacije/činjenice i reprodukciju;
- Nedovoljne, neefikasne i ne atraktivne ilustracije za učenike.

Na osnovu gore navedenih zabrinutosti nastavnika, ali i na osnovu drugih izveštaja koji se odnose na udžbenike, trebalo bi preispitati standarde i pokazatelje za procenu udžbenika tako što bi se osiguralo da se navedeni nedostaci pravilno adresiraju.

Priprema relevantnih smernica za izdavače/autore udžbenika o implikacijama principa Okvira nastavnog plana i programa u udžbenicima i planiranje programa obuke za njih je takođe neophodna.

Sa druge strane, institucionalni i pravni okvir za izradu, evaluaciju, odobravanje i objavljivanje udžbenika treba dopuniti i uskladiti kako bi bio u funkciji povećanja kvaliteta udžbenika, uključujući:

- Jasnija definicija uloge i sastava SEŠPT-a, u skladu sa očekivanjima od ovog tela; dobre prakse funkcionisanja ovog tela predlažu veću zastupljenost kurikularnih oblasti;
- Jasnija definicija procesa i odgovornosti škola, ODO, SEŠPT i MONT u procesu odabira i naručivanja udžbenika koje finansira MONT;
- Jasnija definicija procesa povlačenja udžbenika i nastavnih materijala iz upotrebe; poboljšanje eventualnih nedostataka ili čak kontinuirano poboljšanje njihovog kvaliteta; uspostavljanje mehanizma za kontinuirano prikupljanje podataka od škola/opština u vezi kvaliteta udžbenika;
- Jasnija definicija procesa procene udžbenika od strane tima za pregled;
- Jasnija definicija uloge recenzenata, rokova i procedura završne evaluacije rukopisa revidiranih od strane izdavačkih kuća (na osnovu preporuka recenzenata);
- Određivanje procesa testiranja udžbenika u školama;
- Ispitivanje mogućnosti prevođenja i prilagođavanja udžbenika iz drugih zemalja.

Takođe, treba ojačati koordinaciju između MONT-a, ODO-a, škola i izdavačkih kuća tako što će se osigurati da se postojeći resursi efikasno i efektivno koriste za poboljšanje dizajna, proizvodnje i distribucije udžbenika i drugih nastavnih materijala..

Aneksi

Aneks 1: Lista pregledanih dokumenata

- 1 Ministarstvo za obrazovanje, nauku i tehnologiju (2018), Poziv za izražavanje interesa za recenzente za ocenjivanje rukopisa za razrede 0, 1, 6 i 10 primljenih od strane MONT-a na osnovu konkursa objavljenog 20. aprila 2018 i završenog 24. jula 2018 godine (<https://masht.rks-gov.net/konkurset>).
- 2 Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije. (2018). Administrativno uputstvo br. 18/2018 za recenzente, ocenjivanje i odobravanje udžbenika i nastavnih materijala (<https://masht.rks-gov.net/uploads/2018/12/ua-nr-18-18-per-recensentet-vleresimin-dhe-lejmin-e-teksteve-shkolllore-dhe-mat-shkollor-x.pdf>).
- 3 Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije. (2018). Odluka br. 251/01B o imenovanju Saveta eksperata za školske programe i tekstove.
- 4 Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije. (2018). Uredba - Savet eksperata za školske programe i tekstove.
- 5 Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije. (2018). Kurikularni predmeti/ Nastavni programi, Pripremni razred (<https://masht.rks-gov.net/arsimi-parauniversitar>)
- 6 Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije. (2018). Kurikularni predmeti/ Nastavni programi, Prvi razred (<https://masht.rks-gov.net/arsimi-parauniversitar>).
- 7 Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije. (2018). Kurikularni predmeti/ Nastavni programi, Drugi razred (<https://masht.rks-gov.net/arsimi-parauniversitar>).
- 8 Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije. (2018). Kurikularni predmeti/ Nastavni programi, Šesti razred (<https://masht.rks-gov.net/arsimi-parauniversitar>).
- 9 Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije. (2018). Kurikularni predmeti/ Nastavni programi, Sedmi razred (<https://masht.rks-gov.net/arsimi-parauniversitar>).
- 10 Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije. (2018). Kurikularni predmeti/ Nastavni programi, Deseti razred (<https://masht.rks-gov.net/arsimi-parauniversitar>).
- 11 Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije. (2018). Kurikularni predmeti/ Nastavni programi, Jedanaesti razred (<https://masht.rks-gov.net/arsimi-parauniversitar>).

- 12 Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije. (2016). Strateški plan za obrazovanje na Kosovu 2017-2021 (https://masht.rks-gov.net/uploads/2017/02/20161006-psak-2017-2021_1.pdf).
- 13 Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije. (2016). Vodič za sprovođenje novog nastavnog plana i programa 2016-2021 (<https://masht.rks-gov.net/uploads/2017/03/udherrefyfes-per-zbatimin-e-kk-2016-2021-final.pdf>).
- 14 Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije. (2016). Okvir nastavnog plana i programa pred-univerzitetskog obrazovanja Republike Kosovo (<https://masht.rks-gov.net/uploads/2017/02/korniza-kurrikulare-finale.pdf>).
- 15 Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije. (2016). Osnovni nastavni plan i program za pripremni razred i osnovno obrazovanje na Kosovu (<https://masht.rks-gov.net/uploads/2017/02/kurrikula-berthame-1-finale-2.pdf>).
- 16 Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije. (2016). Osnovni nastavni plan i program za niže srednje obrazovanje (https://masht.rks-gov.net/uploads/2017/02/korniza-berthame-2-final_1.pdf).
- 17 Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije. (2016). Osnovni nastavni plan i program za više srednje obrazovanje (<https://masht.rks-gov.net/uploads/2017/02/korniza-berthame-3-final.pdf>).
- 18 Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije. (2016). Administrativno uputstvo br. 22/2016 o profesionalnim aktivima (Odeljenjima) u školama (<https://masht.rks-gov.net/uploads/2016/12/22-ua-nr-22-2016-per-aktivitetet-profesionale-te-shkollave.pdf>).
- 19 Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije. (2011). Administrativno uputstvo br. 05/2011 o implementaciji standarda za udžbenike (<https://masht.rks-gov.net/uploads/2015/05/standardet-e-teksteve.pdf>).
- 20 Zakon br. 02 / L-67 o objavljivanju udžbenika, nastavnih sredstava, školskih lektira i pedagoške dokumentacije (<https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2437>).

Aneks 2: Lista intervjuisanih zvaničnika/eksperata

- 1 Selim Mehmeti, PIK (15 februar 2019)
- 2 Ismet Potera, PIK (22 februar 2019)
- 3 Hajrie Devetaku-Gojani- bivši recenzent i deo Radne grupe za izradu standarda za udžbenike (26 februar 2019)
- 4 Feime Llapashtica Lipscomb, MONT – Sektor za planove i programe i udžbenike i članica SEŠPT-a (27 februar 2019)
- 5 Arbër Salihu, MONT - Sektor za planove i programe i udžbenike (27 februar 2019)
- 6 Rrezearta Zhinipotoku-Behluli – GIZ CDBE (4 mart 2019)
- 7 Osman Buleshkaj (22 mart 2019)

Aneks 3: Lista nastavnog kadra koji su učestvovali u fokus grupama

Osnovno obrazovanje

	Ime i prezime	Obrazovna institucija	Opština	Nastavni predmet
1	Antonije Bytyqi	„Zekeria Rexha“	Đakovica	Učitelj razredne nastave
2	Trendelina Berisha	„Xhemajl Mustafa“	Priština	Učitelj razredne nastave
3	Vllaznim Balidema	„Mileniumi III“	Priština	Učitelj razredne nastave

Niže srednje obrazovanje

	Ime i prezime	Obrazovna institucija	Opština	Nastavni predmet
1	Kosovare Makolli	“Faik Konica”	Priština	Fizika
2	Fatmir Latifi	“Mulla Idriz Gjilani”	Gnjilane	Albanski jezik i književnost
3	Maliqe Syla	“Gjergj Fishta”	Priština	Albanski jezik i književnost
4	Shpetim Kastrati	“Mileniumi III”	Priština	Hemija
5	Rukije Krasniqi	“Isa Boletini”	Orahovac	Biologija
6	Fellanza Kerajtani	“Emin Duraku”	Prizren	Istorija
7	Fatmire Tmava	“Gjergj Fishta”	Priština	Engleski jezik
8	Azemine Sadiku	“Ibrahim Rugova”	Obilić	Biologija
9	Ekrem Feka	“Anton Zako Cajupi”	Vučitrn	Fizika
10	Driton Sadiku	“Ismail Luma”	Lipljan	Biologija
11	Lirie Gegaj	“Qamil Batalli”	Priština	Fizika
12	Xhemajl Halili	“Qamil Batalli”	Priština	Građanska edukacija
13	Aida Stublla	“Yll Morina”	Đakovica	Tehnologija
14	Leonora Luta	“Yll Morina”	Đakovica	Biologija
15	Arjeta Hajdaraga	“Emin Duraku”	Đakovica	Matematika
16	Skender Halimi	“Ilmi Rakovica”	Priština	Geografija

	Ime i prezime	Obrazovna institucija	Opština	Nastavni predmet
17	Krenare Basha	“Pjetër Bogdani”	Priština	Engleski jezik
18	Besim Haliti	“Kuvendi i Lezhës”	Vitina	Istorija
19	Selvete Krasniqi	“Ganimete Tërbeshi”	Priština	Hemija
20	Ganimete Pacolli	“Ganimete Tërbeshi”	Priština	Građanska edukacija
21	Ibe Gashi	“Faik Konica”	Priština	Matematika
22	Supije Zhitija	“Gjergj Fishta”	Priština	Matematika
23	Arbënor Pozhegu	“Mazllum Këpuska”	Đakovica	Geografija
24	Dhurata Bejtullahu	“Zekeria Rexha”	Đakovica	Albanski jezik

Više srednje obrazovanje – Gimnazije

	Ime i prezime	Obrazovna institucija	Opština	Nastavni predmet
1	Havushe Ahmeti	“Xhevdet Doda”	Priština	Fizika
2	Blerina Hoxha	“Xhevdet Doda”	Priština	Biologija
3	Teutë Blakaj	“Xhevdet Doda”	Priština	Biologija
4	Pranvera Misini	“Xhevdet Doda”	Priština	Tehnologija
5	Ajshe Metaj	“Haxhi Zeka”	Istok	Hemija
6	Ndrec Perlleshi	“Gjon Nikolle Kazazi”	Đakovica	Istorija
7	Halim Halimi	“Hivzi Sylejmani”	Kosovo Polje	Filozofija-Sociologija
8	Kujtim Baraliu	“Gjon Buzuku”	Prizren	Fizika
9	Besnik Krasniqi	“Gjon Buzuku”	Prizren	Albanski jezik
10	Hamdi Fazliu	“Gjon Buzuku”	Prizren	Istorija
11	Zojë Berisha	“Hivzi Sylejmani”	Kosovo Polje	Engleski jezik
12	Yllka Kusari-Radoniqi	“Prek Jakova”	Gnjilane	TIK
13	Festim Shkodra	“Xhavit Ahmeti”	Gnjilane	Matematika
14	Ismajl Zuzaku	“Xhavit Ahmeti”	Gnjilane	Hemija

Aneks 4: Sažetak diskusija iz fokus grupa

PRVA FOKUS GRUPA SA NASTAVNICIMA

Datum 21/03/2019

Vreme: 10.00-12.00

Svrha sastanka: Diskusija o kvalitetu udžbenika iz perspektive njihovog prilagođavanja zahtevima i principima iz Okvira nastavnog plana i programa za pred-univerzitetsko obrazovanje na Kosovu.

Učesnici fokus grupe: 8 nastavnika nižeg srednjeg nivoa iz škola „Qamil Batalli“ Priština, „Hilmi Rakovica“ Priština, „Pjetër Bogdani“ Priština, „Gjergj Fishta“ Priština, „Yll Morina“ Đakovica i „Emin Duraku“ Đakovica³⁷

Tok sastanka: U prvom delu sastanka, učesnici su pojedinačno reflektovali svoju perspektivu po pitanju kvaliteta udžbenika na kojima trenutno rade u upitnicima pripremljenim u tu svrhu.

Diskusija fokus grupe je počela sa razmatranjem najosetljivijih aspekata školskih udžbenika (aspekte koje su smatrali slabijim), glavnih izazova sa kojima se suočavaju nastavnici pri radu sa udžbenicima i rešenjima koja se primenjuju.

---

³⁷ Nastavnici predmeta: Matematika, Fizika, Biologija, Računarstvo, Tehnologija, Istorija, Geografija.

Sažeti pregled podataka iz upitnika i diskusija u fokus grupi

Procenjeni aspekti	Sažeti podaci iz upitnika o kvalitetu udžbenika ³⁸	Zaključci sa diskusija
Sadržaj udžbenika	U okviru kriterijuma koji određuju kvalitet sadržaja udžbenika, kao najosetljiviji aspekti se procenjuju: ● Nedostatak sadržaja relevantnog za postizanje ishoda učenja definisanih osnovnim nastavnim programima; ● Nedostatak upućivanja na izvore informacija; ● Neadekvatna prezentacija novih koncepata, u pravom trenutku i na pravi način, kao i neadekvatna povezanost sa prethodnim znanjem učenika; ● Nedostatak više perspektiva prilikom rada sa temama;	Sadržaj često sadrži naučne propuste/greške; Tekstovi su preplavljeni činjenicama (na primer, u tekstu Geografije za IX razred, u svakoj jedinici se nudi 12-13 brojki koje treba zapamtiti); Među-predmetna korelacija često nedostaje, ne samo kroz integrisani pristup, već i kroz realizaciju određenih nastavnih jedinica - u nedostatku prethodnih informacija koje su trebale biti stečene u okviru drugog predmeta; Nedostatak kompatibilnosti sa udžbenicima istog predmeta u prvom planu i narednim časovima, posebno u istorijskim tekstovima; Teme se tretiraju na veoma površan način (nedovoljno prostora za bitne teme).
Nastava i učenje (pedagoški/didaktički aspekti)	Procenjuje se da su najosetljivije tačke unutar ove komponente: ● Tekstovi ne obraćaju pažnju na razvoj visokih intelektualnih sposobnosti; ● Nemogućnost fleksibilnog korišćenja sadržaja koji odgovara različitim sposobnostima i pristupima učenja; ● Nedostatak jasnih uputstava o aktivnostima; ● Tekst se ne može koristiti nezavisno od učenika kako bi se razumeli ishodi učenja, napravila samo-procena i planiralo dalje učenje).	Tekstovi ne dozvoljavaju aktivno učešće učenika u procesu učenja.

38 Upitnike su popunili učesnici fokus grupa.

Jezik, struktura i organizacija sadržaja	Procenjuje se da su najosetljivije tačke unutar ove komponente: ● Jezik koji se koristi nije zanimljiv učenicima; ● Podela nastavnih jedinica nije prikladna i logična; ● Ishodi učenja se ne nude na početku nastavnih jedinica niti kriterijumi uspeha na kraju.
Izgled stranica i ilustracije	Glavna briga nastavnika u okviru ove komponente odnosi se na neadekvatne, nekvalitetne i neodgovarajuće ilustracije koje bi trebalo da podstaknu i olakšavaju učenje.

Izuzeca: Izuzetak od gore opisane procene čine engleski udžbenici (PEARSON), koji u velikoj meri ispunjavaju sve kriterijume kvaliteta.

Izazovi: Za upotrebu alternativnih tekstova, roditelji se ne slažu da kupuju dodatne tekstove, dok ih MONT obezbeđuje besplatno. U nedostatku tehničke opreme u školama, nastavnici nemaju mogućnost štampanja dodatnih materijala.

Ostali aspekti: Neki od učesnika fokus grupe su bili uključeni ili su imali priliku da se uključe u razvoj novih udžbenika; oni procenjuju da je vreme koje je bilo na raspolaganju za ovaj proces bilo prekratko i da su skeptični u pogledu kvaliteta novih udžbenika.

U okviru obuke nastavnika za implementaciju novog nastavnog plana i programa, njihovoj pripremi za radove na starom tekstu nije posvećeno dovoljno pažnje. Smernice date u okviru nastavnog plana i programa uglavnom se odnose na važnost upotrebe nastavnih materijala i resursa, ali ne sadrže konkretne smernice za rad sa starijim udžbenicima.

DRUGA FOKUS GRUPA SA NASTAVNICIMA

Datum: 21/03/2019

Vreme: 13.00-15.00

Svrha sastanka: Diskusija o kvalitetu udžbenika iz perspektive njihovog prilagođavanja zahtjevima i principima Okvira kurikuluma za pred-univerzitetsko obrazovanje na Kosovu.

Učesnici u fokus grupi: 8 nastavnika osnovnog i nižeg srednjeg i višeg srednjeg nivoa iz osnovnih i nižih srednjih škola „Zekeria Rexha“ Đakovica, „Mazllum Këpuska“ Đakovica i gimnazije „Xhevdet Doda“ Priština, „Prenk Jakova“ Đakovica i „Gjon Buzuku“ Prizren³⁹.

Tok sastanka: U prvom delu sastanka, učesnici su pojedinačno naveli svoju perspektivu po pitanju kvaliteta udžbenika na kojima trenutno rade u upitnicima pripremljenim za tu svrhu.

Diskusija unutar fokus grupe je počela sa razmatranjem najosetljivijih aspekata školskih udžbenika (aspekte koje su smatrali slabijim), glavnih izazova sa kojima se suočavaju nastavnici pri radu sa udžbenicima i rešenja koja oni primenjuju.

---

³⁹ Nastavnici predmeta: Albanski jezik, engleski jezik, IKT, istorija, geografija.

Sažeti pregled podataka iz upitnika i diskusija u fokus grupi

Procenjeni aspekti	Sažeti podaci iz upitnika o kvalitetu udžbenika ⁴⁰	Zaključci sa diskusija
Sadržaj udžbenika	U okviru kriterijuma koji određuju kvalitet sadržaja udžbenika, kao najosetljiviji aspekti se procenjuju: ● Nedostatak sadržaja relevantnog za postizanje ishoda učenja definisanih osnovnim nastavnim programima; ● Nedostatak upućivanja na izvore informacija; ● Koncepti nisu uvek tačni i ideje nisu koherentne; primeri i ilustracije nisu zanimljivi i relevantni za iskustva učenika; ● Neadekvatna prezentacija novih koncepata, u pravom trenutku i na pravi način, kao i neadekvatna povezanost sa prethodnim znanjem učenika; ● Nivo teškoće ne odgovara kognitivnom nivou učenika i zahtevima nastavnog plana i programa;	Velika neslaganja sa nastavnim planom i programom (na primer, do 50% u udžbenicima za istoriju gimnazije, ili oko 40% u udžbenicima geografije za niže srednje škole); Prisutne su naučne greške; Sadržaj nije aktuelan (zastareo) i preopterećen je (sa sadržajem, ciframa, formulama i zadacima). Nivo teškoće ne odgovara kognitivnom nivou učenika. Usklađivanje jedinica često nije adekvatno. Među-predmetna korelacija je često odsutna (ne samo olakšavanje integrisanog pristupa, već i realizacija pojedinih nastavnih jedinica - u odsustvu prethodnih informacija koje su trebale biti stečene u okviru drugog predmeta); Događaji kada se delovi sadržaja repliciraju iz razreda u razred po dve do tri godine bez ikakvih promena (npr. tekst na albanskom jeziku za niži srednji nivo); Ilustracije i primeri nisu relevantni (za svakodnevni život učenika).

⁴⁰ Upitnike su popunili učesnici fokus grupa.

Nastava i učenje (pedagoški/didaktički aspekti)	Procenjuje se da su najosetljivije tačke unutar ove komponente: ● Tekstovi ne obraćaju pažnju na razvoj visokih intelektualnih sposobnosti; ● Sadržaj ne neguje vrednosti i pozitivne stavove na adekvatan i zadovoljavajući način; ● Nemogućnost fleksibilnog korišćenja sadržaja koji odgovara različitim sposobnostima i pristupima učenja; ● Tekst se ne može koristiti nezavisno od učenika kako bi se razumeli ishodi učenja, napravila samoprocena i planiralo dalje učenje.	Tekstovi ne dozvoljavaju aktivno učešće učenika u procesu učenja; Zahtevi/zadaci često ne odgovaraju osnovnom tekstu (kao i nedostatak izvora / referenci za dodatno čitanje); Zahtevi/zadaci ne dozvoljavaju različite/raznovrsne odgovore; Zahtevi/zadaci u prirodnim naukama ne pružaju mogućnosti za realizaciju u kućnim uslovima, sa materijalima iz svakodnevnog života (pretpostavljaju rad u laboratoriji).
Jezik, struktura i organizacija sadržaja	Procenjuje se da su najosetljivije tačke unutar ove komponente: ● Jezik koji se koristi nije zanimljiv učenicima; ● Podela nastavnih jedinica nije prikladna i logična; ● Ishodi učenja se ne nude na početku nastavnih jedinica niti kriterijumi uspeha na kraju.	Jezik koji se koristi je veoma akademski i suv;
Izgled stranica i ilustracije	Glavna briga nastavnika u okviru ove komponente odnosi se na neadekvatne, nekvalitetne i neodgovarajuće ilustracije koje bi trebalo da podstaknu i olakšavaju učenje.	

Ostali aspekti:

- Za niži srednji i viši srednji nivo nedostaje Knjiga nastavnika.
- U okviru obuke nastavnika za implementaciju novih nastavnih programa, njihovoj pripremi za rad na starom tekstu nije posvećeno dovoljno pažnje. Smernice date u okviru Osnovnog nastavnog plana i programa učenja uglavnom se odnose na važnost upotrebe nastavnih materijala i resursa, ali ne sadrže konkretne orijentacije za rad sa starijim tekstovima.
- Stavovi nastavnika o kvalitetu udžbenika do sada nisu uzeti u obzir.

TREĆA FOKUS GRUPA SA NASTAVNICIMA

Datum: 21/03/2019

Vreme: 10.00-12.00

Svrha sastanka: Diskusija o kvalitetu udžbenika iz perspektive njihovog prilagođavanja zahtevima i principima Okvira nastavnog plana i programa za pred-univerzitetsko obrazovanje na Kosovu.

Učesnici fokus grupe: 10 nastavnika osnovnog i nižeg srednjeg nivoa iz osnovnih i nižih srednjih škola „Faik Konica“ Priština, „Xhemajl Mustafa“, Priština, „Gjergj Fishta“ Priština, „Mileniumi 3“ Priština, „Ibrahim Rugova“ Obilić, „Anton Zako Cajupi“ Vučitrn i „Ismail Luma“ Lipljan⁴¹.

---

⁴¹ Nastavnici predmeta: Albanski jezik, engleski jezik, IKT, istorija, geografija.

Sažeti pregled podataka iz upitnika i diskusija u fokus grupi

Procenjeni aspekti	Sažeti podaci iz upitnika o kvalitetu udžbenika ⁴²	Zaključci sa diskusija
Sadržaj udžbenika	U okviru kriterijuma koji određuju kvalitet sadržaja udžbenika, kao najosetljiviji aspekti se procenjuju: ● Nedostatak sadržaja relevantnog za postizanje ishoda učenja definisanih osnovnim nastavnim programima; ● Koncepti nisu uvek tačni i ideje nisu koherentne; primeri i ilustracije nisu zanimljivi i relevantni za iskustva učenika; ● Neadekvatna prezentacija novih koncepata, u pravom trenutku i na pravi način, kao i neadekvatna povezanost sa prethodnim znanjem učenika; ● Nedostatak ravnoteže u širini i dubini obrade tema; ● Izlaganje prekomernom sadržaju koji nije u direktnoj vezi sa postizanjem rezultata koje je utvrdio ONP; ● Nedovoljno uzimanje u obzir prethodnih informacija i iskustava učenika; ● Nivo teškoće ne odgovara kognitivnom nivou učenika i zahtevima nastavnog plana i programa; ● Lista resursa koji se preporučuju za dodatno čitanje nije data.	Neslaganja sa nastavnim planom i programom nastave u datim predmetima; Nedostatak povezanosti među predmetima (na primer, u predmetu fizike se uče veličine na početku godine, dok se u predmetu matematike nije učila decimalna tačka); Sadržaj nije aktuelan (zastareo) i preopterećen (sa tekstom, slikama, formulama i zadacima); Nivo teškoće ne odgovara kognitivnom nivou učenika; Usklađivanje nastavnih jedinica često nije adekvatno; Ilustracije i primeri nisu relevantni (za svakodnevni život učenika).
Nastava i učenje (pedagoški/didaktički aspekti)	Procenjuje se da su najosetljivije tačke unutar ove komponente: ● Tekstovi ne obraćaju pažnju na razvoj visokih intelektualnih sposobnosti; ● Nemogućnost fleksibilnog korišćenja sadržaja koji odgovara različitim sposobnostima i pristupima učenja; ● Aktivnosti učenja ne omogućavaju učenicima da se aktivno integrišu, praktikuju i primenjuju nova znanja; ● Aktivnosti učenja nisu interesantne; ne motivišu učenike da uče; ● Uputstva nisu jasna; ● Zadaci/zahtevi ne dozvoljavaju različite stilove odgovora/rešenja; ● Tekstovi ne dozvoljavaju učenicima da razumeju rezultate učenja, samo-ocenjivanje i planiranje daljeg učenja.	Tekstovi ne dozvoljavaju aktivno učešće učenika u procesu učenja; Osnovni tekst i Radna sveska nisu podudarni (dolaze od različitih izdavača); Zadaci/zahtevi nisu povezani sa životom/svakodnevnim životom učenika.

42 Upitnike su popunili učesnici fokus grupa.

Jezik, struktura i organizacija sadržaja	Procenjuje se da su najosetljivije tačke unutar ove komponente: ● Jezik koji se koristi nije zanimljiv učenicima; ● Podela nastavnih jedinica nije prikladna i logična; ● Ishodi učenja se ne nude na početku nastavnih jedinica niti kriterijumi uspeha na kraju.	Jezik koji se koristi je veoma akademski i suv (postoje slučajevi kada su delovi sadržaja u matematici potpuno slični/sa istim sadržajem kao u knjigama sa univerziteta).
Izgled stranica i ilustracije	Glavna briga nastavnika u okviru ove komponente odnosi se na neadekvatne, nekvalitetne i neodgovarajuće ilustracije koje bi trebalo da podstaknu i olakšavaju učenje.	

Ostali aspekti:

- Za niže srednje i više srednje škole nedostaje Knjiga nastavnika;
- U okviru obuke nastavnika za implementaciju novih nastavnih programa, njihovoj pripremi za rad na starom tekstu nije posvećeno dovoljno pažnje. Smernice date u okviru Osnovnog nastavnog plana i programa se uglavnom se odnose na važnost upotrebe nastavnih materijala i resursa, ali ne sadrže konkretne orijentacije za dalji rad sa starijim tekstovima;
- U slučaju ponovnog štampanja, greške (niti tehničke niti naučne) nisu ispravljene;
- Stavovi nastavnika o kvalitetu udžbenika do sada nisu uzeta u obzir;
- Pravo škola da izaberu udžbenike se ne poštuje.

ČETVRTA FOKUS GRUPA SA NASTAVNICIMA

Datum: 22/03/2019

Vreme: 13.00-15.00

Svrha sastanka: Diskusija o kvalitetu udžbenika iz perspektive njihovog prilagođavanja zahtevima i principima Okvira nastavnog plana i programa za pred-univerzitetsko obrazovanje na Kosovu.

Učesnici u fokus grupi: 15 nastavnika nižeg srednjeg i višeg srednjeg nivoa u osnovnim i nižim srednjim školama „Ganimete Tërbeshi“ Lukare, „Emin Duraku“ Đakovica, „Kuvendi i Lezhës“ Vitina, „Mulla Idrizi“ Gnjilane i „Isa Boletini“ Orahovac, iz gimnazija „Xhevdet Doda“ Priština, „Hivzi Sylejmani“ Kosovo Polje, „Xhavit Ahmeti“ Gnjilane, Gimnazija u Istoku i Ekonomska srednja škola u Đakovici⁴³.

Tok sastanka: U prvom delu sastanka, učesnici su pojedinačno predstavili svoju perspektivu po pitanju kvaliteta udžbenika na kojima trenutno rade u upitnicima pripremljenim u tu svrhu.

Diskusija fokus grupa je počela sa razmatranjem najosetljivijih aspekata školskih udžbenika (aspekte koje su smatrali slabijim), glavnih izazova sa kojima se suočavaju nastavnici pri radu sa udžbenicima i rešenjima koja primenjuju.

---

43 Nastavnici predmeta: Albanski jezik, engleski jezik, građansko obrazovanje, biologija, hemija, fizika, matematika, geografija, istorija, filozofija-sociologija.

Sažeti pregled podataka iz upitnika i diskusija u fokus grupi

Procenjeni aspekti	Sažeti podaci iz upitnika o kvalitetu udžbenika ⁴⁴	Zaključci sa diskusija
Sadržaj udžbenika	U okviru kriterijuma koji određuju kvalitet sadržaja udžbenika, kao najosetljiviji aspekti se procenjuju: ● Nedostatak sadržaja relevantnog za postizanje ishoda učenja definisanih osnovnim nastavnim programima; ● Koncepti nisu uvek tačni i ideje nisu koherentne; primeri i ilustracije nisu zanimljivi i relevantni za iskustva učenika; ● Novi koncepti nisu adekvatno predstavljeni (u pravom trenutku i na način) ... nedovoljna povezanost sa prethodnim informacijama učenika; ● Nedostaje neophodna ravnoteža u širini i dubini obrade tema; ● Izlaganje prekomernom sadržaju koji nije u direktnoj vezi sa postizanjem rezultata koje je utvrdio ONP; ● Postoje nepotrebna ponavljanja tema; ● Nedovoljno razmatranje za prethodne informacije i iskustva učenika; ● Nivo teškoće ne odgovara kognitivnom nivou učenika i zahtevima kurikuluma; ● Lista resursa koja se preporučuje za dodatno čitanje nije data.	Velika neslaganja sa nastavnim planom i programom; Među-predmetna korelacija je često odsutna (npr. između predmeta albanskog i engleskog jezika, između fizike i matematike, između biologije i hemije, ili geografije i istorije); Sadržaj često obuhvata naučne propuste / greške (npr. Tekst o genetici za 11. razred); Koncepti nisu definisani profesionalno (npr. u predmetu fizike); Nivo teškoće ne odgovara kognitivnom razvoju učenika; teme su ponekad vrlo jednostavne, a ponekad i vrlo napredne; Sadržaj je preopterećen (tekstom, brojevima, formulom); Usklađivanje jedinica često nije adekvatno (npr. u fizici za niži srednji nivo, radioaktivni izotopi pre radioaktivnosti); Glavne teme se ponekad predlažu unutar izbornog dela (na primer, u okviru predmeta fizike, relativnost pokreta ili struje u tečnosti); Određene teme nepotrebno se ponavljaju od razreda do razreda (na primer, u tekstovima sociologije za 11. i 12. razred); Ilustracije i primeri nisu relevantni (za život i svakodnevicu učenika).

⁴⁴ Upitnike su popunili učesnici fokus grupa.

Nastava i učenje (pedagoški/didaktički aspekti)	Procenjuje se da su najosetljivije tačke unutar ove komponente: ● Tekstovi ne obraćaju pažnju na razvoj visokih intelektualnih sposobnosti; ● Nemogućnost fleksibilnog korišćenja sadržaja koji odgovara različitim sposobnostima i pristupima učenja; ● Aktivnosti učenja ne omogućavaju učenicima da se aktivno integrišu, praktikuju i primenjuju nova znanja; ● Aktivnosti učenja nisu interesantne; ne motivišu učenike da uče; ● Instrukcije nisu jasne;	Tekstovi ne dozvoljavaju aktivno učešće učenika u procesu učenja; Zahtevi/zadaci se nude samo na kraju svakog poglavlja, a ne na kraju svake jedinice učenja (na nižem i višem srednjem nivou); Zahtevi/zadaci u okviru prirodnih nauka ne pružaju mogućnosti za realizaciju u “kućnim” uslovima, sa materijalom iz svakodnevnog života (pretpostavimo da je potreban laboratorijski rad
Jezik, struktura i organizacija sadržaja	U okviru ove komponente procenjuje se najosetljivije stavke: ● Jezik koji se koristi nije zanimljiv učenicima; ● Podela nastavnih jedinica nije prikladna i logična; ● Rezultati učenja se ne nude na početku nastavnih jedinica ili kriterijumima uspeha na kraju.	Tekst često sadrži pravopisne i ortografske greške, a sintaksička povezanost reči u rečenicama često ima nedostatke.
Izgled stranica i ilustracije	Glavne brige nastavnika u okviru ove komponente odnose se na: ● Neadekvatna organizacija materijala, olakšavanje učenja i ● Neadekvatne, nekvalitetne i neodgovarajuće ilustracije za olakšanje i podsticaj učenja.	

Ostali aspekti:

- Nastavni planovi i programi za neke predmete su i dalje opterećeni (na primer, nastavni program geografije za VIII razred ima rezultate od 14 stranica koje treba postići tokom školske godine);
- Uprkos ideji da novi nastavni plan i program omogućava bolje prilagođavanje kognitivnim sposobnostima učenika, dosadašnja iskustva dokazuju suprotno (u nekim predmetima se koriste tekstovi sledećih razreda, na primer, u VII razredu u predmetu biologije se koriste tekstovi iz IX razreda);
- Nedostaje dodatni materijal za decu sa smetnjama u razvoju.

Aneks 5: Upitnik za evaluaciju udžbenika, realizovan sa nastavnicima koji učestvuju u fokus grupama

Procena udžbenika od strane nastavnika

Škola: _____

Nivo/stepen nastavnog programa: _____

Predmet: _____

Datum: _____

SADRŽAJ UDŽBENIKA

	Ne	Delimično	Da	Komentari
Sadržaj je aktuelan i relevantan za postizanje rezultata učenja (RU) definisanih osnovnim nastavnim planom i programom	☐	☐	☐	☐
Izvori informacija se adekvatno spominju	☐	☐	☐	☐
Koncepti su tačni i precizni. Ideje su koherentne. Ima dovoljno primera i ilustracija. Primeri i ilustracije su zanimljivi i relevantni za iskustvo učenika.	☐	☐	☐	☐
Novi koncepti su zasnovani na starim i adekvatno se predstavljaju (u pravom trenutku i na pravi način)	☐	☐	☐	☐
Postoji ravnoteža u širini i dubini obrade tema	☐	☐	☐	☐
Nivo teškoće odgovara kognitivnom nivou učenika i zahtevima iz nastavnog plana i programa	☐	☐	☐	☐
Količina sadržaja je adekvatna (nema preteranog ili nedovoljnog sadržaja)	☐	☐	☐	☐
Posebna pažnja se posvećuje osnovnim informacijama i iskustvu učenika	☐	☐	☐	☐

Nudi se više perspektiva o određenim pitanjima	☐	☐	☐	☐
Sadržaj i ilustracije nisu diskriminatorske (na osnovu pola, etničke pripadnosti, religije itd.)	☐	☐	☐	☐
Da bi se učenici podstakli na dalje čitanje, lista preporučenih resursa/izvora informacija se daje na kraju svake teme	☐	☐	☐	☐

NASTAVA I UČENJE

	Ne	Delimično	Da	Komentari
Tekstovi omogućavaju razvoj kognitivnih sposobnosti na svim nivoima ⁴⁵	☐	☐	☐	☐
Promovišu se pozitivne vrednosti i stavovi	☐	☐	☐	☐
Sadržaj je organizovan po odgovarajućim (nezavisnim ili fleksibilnim) delovima, kako bi se omogućila fleksibilna upotreba u skladu sa različitim sposobnostima i stilovima učenja	☐	☐	☐	☐
Aktivnosti učenja omogućavaju učenicima da se aktivno integriraju, praktikuju i primenjuju nova znanja.	☐	☐	☐	☐
Aktivnosti učenja su interesantne. One motivišu učenike da uče.	☐	☐	☐	☐
Aktivnosti učenja imaju jasna uputstva.	☐	☐	☐	☐
Aktivnosti/zadaci omogućavaju različite stilove odgovora (prema različitim stilovima učenja). One omogućavaju učenicima da razumeju glavne ciljeve nastavne jedinice, da sami procene ono što su naučili i da planiraju svoje poboljšanje/napredovanje.	☐	☐	☐	☐

45 Visoke intelektualne veštine koje zahtevaju analizu, procenu, prosudbu, a ne samo preklapanje činjenica, postupno se uključuju na osnovu veština i razvojnih potreba dece.

- Podstiče se duboka obrada informacija, kritičko i kreativno razmišljanje uključivanjem učenika u manje strukturirane procese i kroz otvoreno ispitivanje i čitanje referenci.

JEZIK, STRUKTURA I ORGANIZACIJA SADRŽAJA

	Ne	Delimično	Da	Komentari
Jezik koji se koristi odgovara jezičkim sposobnostima učenika.	☐	☐	☐	☐
Jezik koji se koristi je popularan i zanimljiv za učenike.	☐	☐	☐	☐
Podela nastavnih jedinica je prikladna i logična	☐	☐	☐	☐
Rezultati učenja su dati na početku a sažetak na kraju svake jedinice/poglavlja	☐	☐	☐	☐

IZGLED STRANICA I ILUSTRACIJE

	Ne	Delimično	Da	Komentari
Materijal je dobro organizovan, prostori i margine se koriste na odgovarajući način kako bi se olakšalo učenje	☐	☐	☐	☐
Ilustracije su adekvatne, efektivne i prikladne za podsticanje i olakšavanje učenja. One služe da usredsrede učenika na određeni sadržaj i da ga ne odvrte. Ilustracije i fotografije nisu samo dekoracija, već i dopuna teksta/prezentacija kroz sami tekst.	☐	☐	☐	☐
Veličina slova je adekvatna da omogući ugodno čitanje.	☐	☐	☐	☐

